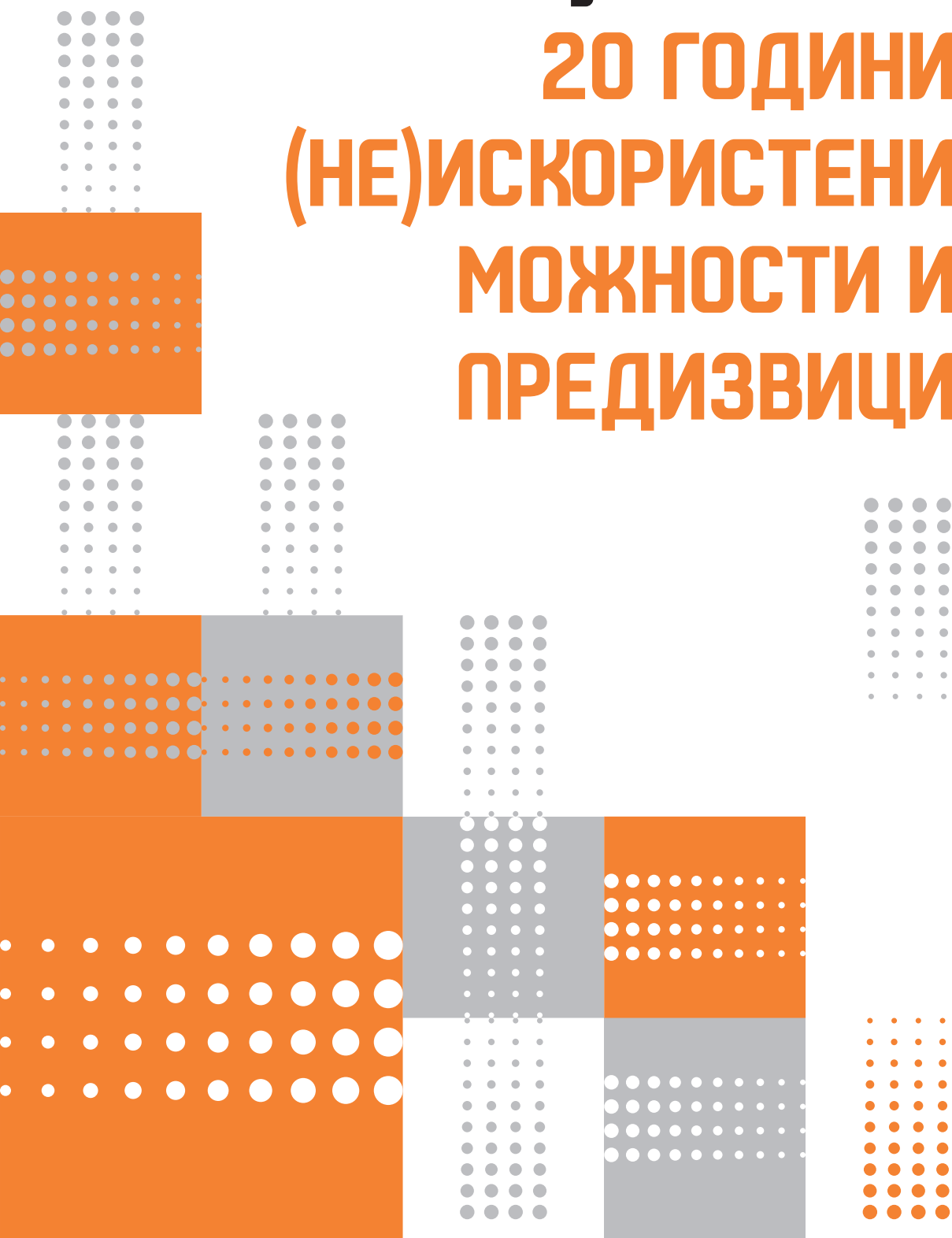

Комитет за односи
меѓу заедниците:
20 ГОДИНИ
(НЕ)ИСКОРИСТЕНИ
МОЖНОСТИ И
ПРЕДИЗВИЦИ

КОМИТЕТ ЗА ОДНОСИ МЕЃУ ЗАЕДНИЦИТЕ:

20 години (не)искористени можности и предизвици

Проектот е
финансиран од
Европската Унија

МАКЕДОНСКИ
ЦЕНТАР ЗА
МЕЃУНАРДОНА
СОРАБОТКА

МЦМС

Издавач: **Македонски центар за меѓународна соработка**
За издавачот: **Александар Кржаловски, директор на МЦМС**
Уредник: **проф. д-р Рубин Земон**
Автори: **проф. д-р Ана Чупеска**
проф. д-р Ризван Сулејмани
проф. д-р Рубин Земон

Лектура: **Даниел Медаровски**

Превод од македонски на албански јазик: **Вјоса Таипи**

Графичка обработка: **Контура ДОО**

Печат: **Контура ДОО**

Тираж: **100**

Скопје, 2024

Ова истражување е подготвено со поддршка на Европската Унија за потребите на проектот „Комисијата за антидискриминација ја извршува својата превентивна и заштитна улога“. Содржините на публикацијата се одговорност на авторите и не нужно ги одразуваат ставовите на Европската Унија.

Сите права се задржани, репродуцирањето, копирањето, трансмисијата или преводот на кој било дел од ова истражување може да се изврши единствено под следните услови: со претходна дозвола на издавачите, заради цитирање во анализа на книгата и под услови изложени во продолжение.

Авторското право на ова истражување е заштитено, но истражувањето може да се репродуцира на кој било начин и без наплата за едукативни намени. За копирањето во други услови, за употреба во други истражување или пак за превод или адаптација, треба да се обезбеди претходна дозвола од издавачот.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека «Св. Климент Охридски», Скопје
35.075.2:323.1]:342.53(497.7)»2002/2022»

ЧУПЕСКА, Ана

Комитет за односи меѓу заедниците : 20 години (не)искористени можности и предизвици / [автори Ана Чупеска, Ризван Сулејмани, Рубин Земон ; превод од македонски на албански јазик Вјоса Таипи]. - Скопје :

Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС), 2024. - 45, 44 стр. :
граф. прикази ; 21 см

Насл. стр. на припечатениот текст: Komiteti për marrëdhëniet ndërmjet bashkësive : 20 vite mundësi dhe sfida të pa (shfrytëzuara) / autorë:

Ana Çupeska, Rizvan Sulejmani, Rubin Zemon. - Обата текста меѓусебно печатени во спротивни насоки. - Текст на мак. и алб. јазик. - Белешка за авторите: стр. 45 ; Shënim për autorët: стр. 44. - Фусноти кон текстот.

- Библиографија: стр. 43-44 ; Bibliografia: стр. 42-43

ISBN 978-608-4848-56-1

1. Сулејмани, Ризван [автор] 2. Земон, Рубин [автор]

а) Комитет за односи меѓу заедниците -- Собрание -- Македонија --
2002-2022

COBISS.MK-ID 62846213

СОДРЖИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	7
КЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ	8
ПРЕДГОВОР	9
Комитетот за односи меѓу заедниците во системот мултикултурната акомодација на Република Северна Македонија, проф. д-р Ана Чупеска, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Скопје	11
Правно-политичката поставеност на Комитетот за односи меѓу заедниците	11
Предизвици	14
Препораки	15
Комитетот за односи меѓу заедниците како авангарда на Охридскиот рамковен договор, проф. д-р Ризван Сулејмани, Универзитет „Мајка Тереза“, Скопје	18
Природата на конфликтот од 2001 година - последиците	18
Охридски рамковен договор – Основа за ново уредување на политичкиот систем	19
Комитет за односи меѓу заедниците (КОМЗ) – правна основа	20
Досегашна работа на Комитетот за односи меѓу заедниците	22
Завршно резиме	27
Препораки	28
Мултикултуралистичкиот аспект на работата на КОМЗ, проф. д-р Рубин Земон, Центар за напредни истражувања, Скопје	30
Краток осврт кон мултикултуралистичките теории и политики	30
Комитетот за односи меѓу заедниците во меѓународната рамка на заштита на малцинските права	32
Слични тела во земјите од регионот	35
Комитет за односи помеѓу заедниците (историско-квалитативна анализа)	36
Заклучок и препораки	41
Белешка за авторите	45

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Контекстот од кој се роди идејата за Комитетот за односи меѓу заедниците (КОМЗ), воениот конфликт од 2001 и Охридскиот рамковен договор, не треба да биде товар **објективно и реално да се процени улогата на оваа постојано и уставно тело**, за функционирање на парламентарната демократија во едно мултикултурно општество и граѓанска држава.

Од анализата на сегашната легислатива која ја регулира работата на КОМЗ, Законот за Комитетот за односи меѓу заедниците, може да се констатира дека не ја обработува во целост уставната одредба која произлегува од амандман XII на Уставот на Република Северна Македонија.

Исто така, анализата на извештаите за работата на КОМЗ во периодот 2002-2022 година, ни дава за право да констатираме дека народните претставници не ја препознаваат клучната улога на оваа тело, за градење мултиетничка демократија.

Бројот на одржаните седници и точките кои се разгледани укажуваат дека Комитетот не успеал да се наметне како клучно посебно постојано тело кое е регулирано со закон, што му дава специфична тежина, што го немаат комисиите и другите постојани тела на Собранието.

Деталната анализа, исто така, укажува дека работата на оваа тело е директно зависна од политичките околности и контексти, а посебно од залошбата на претседателот на Комитетот.

Треба да се забележи дека во 20 годишното работење на Комитетот за односи меѓу заедниците, сите претседател(к)и биле од албанската етничка заедница. Овој индикативен факт, покажува дека ова функција како да е резервирана само за една заедница.

Понатака, може да се каже дека придонесот на Комитетот за односи меѓу заедниците во унапредувањето на меѓуетничките односи е незначителен. Ваквиот заклучок се темели, пред сè, врз фактот дека Собранието не постапувало по заклучоците на Комитетот. Влијанието на политичките партии и нивните политики е доминантно, а партиската припадност и доследноста во следењето на партиските директиви ја предодредува работата на пратениците, во својство на членови на Комитетот за односи меѓу заедниците.

Собранието на Република Северна Македонија, донесе заклучоци во врска со точките 3 и 4 од заклучоците на Советот на Европската Унија и точката 11 од Заедничкиот став на Европската Унија, донесен на политичкиот состанок на меѓувладината конференција за пристапување на Република Северна Македонија во Европската Унија, одржана на 19.07.2022 година, согласно кои презеде обврска и за уставни измени. Бидејќи овие уставни измени го целат бројчаниот состав на КОМЗ, очигледно е дека голем предизвик за неговата работа претставува токму пристапувањето кон уставните измени.

КОМЗ освен што е суштински и фактички репрезент за фактот на македонската социетална мултикултура, тој е и орган/тело кое има особен интерес **да биде поддржан од сите политички чинители**, заради природата на неговата функција. Оттука, неговото функционално, оперативно и административно зајакнување е повеќе од потребно.

КЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ

1. Да се зацврсти позицијата на КОМЗ во Собранието како посебно тело кое **ќе биде во постојано заседание за да ги следи меѓуетничките односи** во државата. Интервенциите во Законот треба да обезбедат **критериуми, стандарди и временска рамка за динамика на работата** на КОМЗ, со што активноста не би зависела од личноста што врши функцијата претседател.
2. Работата на Комитетот треба да се стави во **улога на рано откривање и спречување на нарушените меѓуетнички односи**, наместо решавање, а најмалку во улога само на „гасење жаришта“.
3. За да се подобри функционирањето на Комитетот за односи меѓу заедниците, треба да се разгледаат прашањата за **ограничување на политичкото влијание врз Комитетот**, како и **зголемување на вклученоста на помалобројните етнички заедници**.
4. Во функција на зголемување на нивната улога Комитетот мора да има своја **поседна професионална административна** поддршка, во која по потреба ќе бидат **вклучени експерти и научни работници**.
5. Измени во **Изборниот законик**, со што да им **овозвозможи на помалобројните етнички заедници да избираат претставници во Собранието**. Тоа би можело да гарантира дека различните мислења врз основа на етничката структура во општеството се застапени, наспроти волјата на коалициските политички елити. Друга можност се **резервирани места во Собранието**, кои им овозможуваат на етничките заедници да имаат застапеност во законодавниот дом без разлика на исходот од парламентарните избори.
6. Комитетот во иднина треба да покаже поголема политичка волја да се вклучи во **отворена и конструктивна дебата за чувствителни етнички прашања**.
7. Членот 6 од Законот за Комитетот со кој се утврдува дека **претседателот се бира секоја година со ротирачки принцип, треба да започне да се почитува**, со што би се добила етничка разноликост на оваа функција, а со тоа и поголема демократичност и разновидност во отворена конструктивна дебата за чувствителните етнички прашања.

ПРЕДГОВОР

Годината 2023 беше јубиларна за неколку важни политички документи и инструменти во врска со заштитата на правата на националните малцинства, како и за развојот на мултикултурализмот во меѓународни рамки, но и во нашата земја Република Северна Македонија.

Имено, пред 25 години влезе во сила Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства на Советот на Европа, кога истата стана и дел на македонската легислатива. Исто така, пред 20 години се одржа првата конститутивна седница на Комитетот за односи меѓу заедниците (КОМЗ) . Како продукт на Охридскиот рамковен договор и уставните измени од 2001 година, ова постојано тело при Собранието на Република Северна Македонија, на некој начин треба да ги артикулира колективните права, или групно спречицифичните права на припадниците на немнозинските заедници во нашата земја, нивните потреби и барања, и тоа во контекст на либерал-демократскиот политички систем, мултикултурализмот и интеркултурализмот, поврзани со македонското општество. Со амандманот XII на Уставот на Република Северна Македонија, се одредува дека Комитетот разгледува прашања од односите меѓу заедниците во државата и дава мислења и предлози за нивно решавање, со што значително се акцентира интеркултуралистичката улога на ова тело.

Македонската политичката агенда за 2023 година беше на некој начин и „преокупирана“ со потребата Уставот на Република Северна Македонија да претрпи промени, со цел да се продолжат преговорите за членство во Европската Унија, по завршувањето на „скрининг“ процесот. Поконкретно, условот е во Преамбулата на Уставот да се внесат и други заедници, односно делови на народи, што покажуваат интерес, и на некој начин ги задоволуваат критериумите за тоа. Владата на РСМ, по претходна дебата и препорака од Комисијата што таа ја основа за предлог на уставни измени, му предложи на Собранието дека треба да се пристапи кон процедурата за измена на Уставот, со дополнување на Преамбулата во делот на именување на „деловите на народи“, да се додадат уште „Бугарите, Хрватите, Црногорците, Словенците, Евреите и Египќаните“. Исто така, измени треба да се направат и во амандманот XII кој се однесува на членот 78 од Уставот, во делот на составот на Комитетот за односи меѓу заедниците, со внесување на по еден член од споменатите заедници.

Овие настани, 20 години од прваата седница на КОМЗ и предлогот за измени на Уставот, на некој начин го ставија Комитетот во фокусот на политичката и експертската јавност, со што природно се поставија прашања, дали навистина ова постојано тело при Собранието на РСМ, е толкав „камен на сопнување“, да зависи иднината на ЕУ интеграциите на земјата, дали има толку важна функција и улога во политичкиот систем, како и дали уставните измени ќе предизвикаат големи „турбуленции“ во политичкиот и мултикултурниот живот?

Оттука, легитимни се прашањата за тоа, какво било влијанието на КОМЗ во градењето на меѓуетничките односи, во спречувањето на конфликтите, во градењето на политиките во врска со заштитата на правата на заедниците и мултикултурализмот или интеркултурализмот во земјата? Поради тоа, оваа публикација има намера да даде придонес во тој правец. Дополнително, при анализата на работата и влијанието на КОМЗ, авторите дојдоа до сознание, или многу необичен факт, дека и покрај тоа што КОМЗ е уставна категорија со своја 20-годишна историја, сепак нема соодветна или постојана јавна просторија во кој би се сочувала т.н. **институционална меморија** и наследство на оваа важна институција. Една демократска, граѓанска држава, која со устав ги афирмира мултикултуралистичките и интеркултуралистичките политики, убедени сме, дека треба да има и соодветна институционална меморија на највисокото тело во политичкиот систем во делот на меѓуетничките односи, какво што е КОМЗ. Оваа публикација на некој начин претставува и обид во тој правец, да се остави трага на македонската мултикултурна и интеркултурна институционална меморија, која ќе им послужи на сегашните и идните генерации на политичари, како и членови на КОМЗ.

Имајќи го ова предвид авторите посебно се осврнуваат на правно-политичката поставеност на КОМЗ, историскиот аспект на работата на КОМЗ, локалниот контекст по Охридскиот договор, улогата на КОМЗ во развојот на меѓуетничките односи, мултикултуралистичкиот аспект на работата на КОМЗ, компатибилноста со меѓународните стандарди за заштита на националните малцинства, споредба со работата со слични тела во регионот, утврдување на предизвиците и пречките, како и препораки за нивно надминување.

Благодарност сакаме да изразиме до Парламентарниот институт на Собранието на РСМ, кој има изготвено неколку референтни анализи во врска со работата на КОМЗ, а по барање на пратеници во изминатиот период. Тие анализи ни ги доставија на наше располагање. Особена благодарност до Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС), што застана зад овој проект и што финансиски ја поддржа публикацијата.

КОМИТЕТОТ ЗА ОДНОСИ МЕЃУ ЗАЕДНИЦИТЕ ВО СИСТЕМОТ МУЛТИКУЛТУРНАТА АКОМОДАЦИЈА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ПРОФ. Д-Р АНА ЧУПЕСКА, УНИВЕРЗИТЕТ СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ, СКОПЈЕ

ПРАВНО-ПОЛИТИЧКАТА ПОСТАВЕНОСТ НА КОМИТЕТОТ ЗА ОДНОСИ МЕЃУ ЗАЕДНИЦИТЕ

Република Македонија од пост-конфликтната 2001 година, својата културна разлика ја етаблира на ниво на конкретен политички систем, во правец на афирмација на концептот на либерален мултикултурализам (Kimlicka W. 2017; Чупеска С.А., 2017), а со тоа се сместува во државите кои немаат тенденција да го хомогенизираат своето културно разновидно население.

Со други зборови, институциите на Северна Македонија го признаваат фактот дека општеството е мултикултурално, и според тоа, таквиот општествен факт се реализира и материјализира на ниво на конкретен политички систем. Поспецифично, македонскиот модел на регулирање на културниот диверзитет е исклучиво од нетериторијална природа, а се потпира на научните аргументации врзани за таканаречената втора генерација на либерално-демократски одговори спрема културната разновидност (што може да се проследи наназад до Џон Ролс, Џон Греј, Ричард Рорти, меѓу другите), но кои го земаат предвид и комунитарниот аргумент, на пример, Чарлс Тејлор и Александар Мекинтајр, Вил Кимлцка, Ијрис Мајрон Јанг и други. Во таа смисла, уште на самиот почеток вредно е да се укаже и на тоа дека во основа кога зборуваме за македонскиот модел на мултикултурно приспособување, во оптег е т.н. нормативниот мултикултурен модел, кој пред се ги подразбира нормативните оперативни модуси, согласно кои различните културни групни идентитети може да бидат претставени на нормативно и на институционално ниво (Чупеска & Рајчиновска: 2022), како и уште поважно во овој контекст, нормата, а не територијата е таа која ја овозможува инклузијата на групите. Според тоа, македонскиот модел на мултикултурната акомодација спаѓа во нетериторијалните видови. Како таков – нетериторијален, заснован е на три клучни столба:

- I. Групно специфични права и гарантирано застапување;
- II. Споделување на моќ (power-sharing) и консоцијација;
- III. Симболичка мултикултурна акомодација.

Преку овие столбови, македонскиот модел исклучува било каков вид на територијално решение за културно идентитетските разлики, на пример, во вид на етно-федерации, конфедерации итн. (Чупеска С.А., 2017).

Културните групи, особено етничките малцинства, насекаде низ Светот, спрема државните институции и органи, како и процесите на донесување политички одлуки, неретко поставуваат барања во формат на т.н. на гарантирано претставување (guaranteed representation)¹. И македонскиот политички систем со Охридскиот рамковен договор, по 2001 година, исто така, предвидува модуси за гарантирано претставување. Согласно уставните прописи, застапеноста на етничките заедници во институциите на Северна Македонија, се реализира на повеќе нивоа и низ повеќе столбови (за кои погоре беше укажано), како и преку квоти за уписи, потоа кај изборите, а особено преку примената на таканаречениот „Бадентеровиот принцип“ со кое се овозможува загарантирана застапеност при гласањето во Парламентот. Но, принципот на гарантирано претставување се применува и кај изборот на судиите во Уставниот суд, Советот за безбедност, Судскиот совет, Народниот правобранител и сл. Сепак, особено интересна е примената на принципот на гарантираното претставување во Комитетот за односи меѓу заедниците (КОМЗ), кој на многу уникатен начин го осигурува претставувањето на различните културни групи, а кој воедно, е и наделжен да одлучува во случај на спор, врзан за примената на „бадентеровото“ правило.

КОМЗ беше креиран со Рамковниот договор од 2001 година, а по амандманите на Уставот од 1991 година. Како орган кој е директно поврзан со етаблирање на принципот за гарантираното претставување (guaranteed representation) што е несомнено клучен услов за инклузивна демократија во етнички хетерогено општество, КОМЗ е исклучително актуелен орган кој оперира во рамките на македонскиот законодавен дом. Оттука, тој оправдано е од особен интерес како за научната, така и за пошироката и стручна јавност. А како што можеме да забележиме, станува предмет и на политичка афирмација во последно време.

Претходно, постоеше слично тело: Совет за меѓунационални односи², но новоформируваниот Комитет, во услови на постконфликтно етабирање на етнокултурна правда, на еден сосема друг начин, дава придонес во приспособувањето на разликите и тоа согласно принципите на либералниот мултикултурализам.

1 Механизмите од овие типови може да варираат. На пример, три од деветте места во канадскиот Врховен Судовите се резервирани за судиите во Квебекер, додека Маорите гарантираат претставување во парламентот на Нов Зеланд. Исто;

2 Пред измените на Уставот, во член 78 беше забележано: „Собранието основа Совет за меѓунационални односи. Советот го сочинуваат: претседателот на Собранието и по двајца членови Македонци, Албанци, Турци, Власи, Роми и двајца членови од другите националности во Македонија. Претседателот на Собранието е претседател на Советот. Собранието ги избира членовите на Советот. Советот ги разгледува прашањата од меѓунационалните односи во Републиката и дава мислење и предлози за нивно решавање. Собранието е должно да ги разгледа мислењата и предлозите на Советот и да донесе одлука во врска со нив“; Види на: <http://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx>

Имено, Комитетот кој е основан од Собранието, може да се смета за уникатна македонска варијанта на споделување на моќта/власта (power shering) во законодавната власт која е резултат на гарантираното претставување (guaranteed representation) на заедниците, поточно, е резултат на уставните заложби за гарантирање на инклузивноста во практикувањето на јавната власт. Од оваа перспектива, една стручна забелешка би претпоставувала дека преку практикувањето на принципот за гарантирано претставување фактички се остварува и споделување на моќта/власта. Специфично е што, ваква институција не постои никаде во светот и оригиналноста на Комитетот за односи меѓу заедниците се огледа токму во тоа што тој освен што се ситуира по принципот на гарантираното претставување заради осигурирување на поделба на моќта/власта, едновременно е и гарант за инклузија во рацете на заедниците што живеат во Македонија. Затоа Комитетот, според Уставот, предвидено е да брои 19 члена од кои Македонците и Албанците учествуваат со по 7 члена, а со по 1 член партиципаат Турците, Власите, Ромите, Србите и Бошњациите. Така, се осигурува дека мнозинските културно - идентитетски заедници во Македонија имаат мнозинство во ова собраниско тело. Суштината на овој размерен сооднос, е фактички да се спречи културна мајоризација и доминација.

Освен тоа, амандманот XII предвиде дека доколку некоја од заедниците нема свои пратеници во парламентот, Народниот правобранител, по консултации со релевантните претставници на тие заедници, ќе ги предложи нив во КОМЗ.

Сепак, главната надлежност на Комитетот е да ги разгледува прашањата за односите меѓу заедниците и да дава предлози за нивно решавање, а Собранието е должно овие да ги разгледува и да донесува одлуки во врска со нив. И што е најважно, одлучува во случај на спор во врска со спроведување на постапката за гласање според „Бадентер“ во Собранието (членот 69 став 2) со мнозинство гласови од членовите, посебно, во однос на тоа дали ќе се спроведе или нема да се спроведе постапката.

Да заклучиме, принципот на групно гарантирано претставување, на кој е заснован Комитетот, фактички доведува до споделување на моќта меѓу „мнозинските заедници“ во рамките на законодавниот процес. Ова е особено важно заради овозможување на инклузија за сите припадници на раличните културни групи во услови на демократијата во едно етнички хетерогено општество. Со други зборови, гарантираното претставување во КОМЗ е исклучително важен сегмент за успешно приспособување на разликите во едно длабоко поделено општество, какво што е македонското, пред се поради важноста да се зачува целовитоста на системот, едновременно овозможувајќи токму комбинација од претставничка, партиципативна и инклузивна демократија.

Предизвици

Најактуелен предизвик поврзан со КОМЗ е оној кој произлегува од условите предвидени во Преговарачката рамка за асоцирањето на РСМ во ЕУ. Имено, како експлицитен услов за членство на земјата директно индуциран од Копенхашките критериуми и експлицитно напишан во предлог преговарачката рамка³ посочена е неопходноста за измената на Уставот заради уставно признавање на посебниот културен идентитет на припадници на заедниците кои не се мнозинство (како што се Бугарите, на пр.), а се граѓани на РСМ. Поспецифично, при евентуално признавање на дополнителни “национални малцинства”⁴ во Уставот потребно е да се додаде амандман и членот од Уставот кој го уредува токму КОМЗ. Станува збор за членот 78 од Уставот. Имено, токму овој член се очекува да претрпи промени по евентуалните уставни измени, а поврзани со преговарачките услови за членство на РСМ во ЕУ, содржани во Преговарачката рамка. Едноставно кажано, по евентуалните измени на Уставот во правец на зголемувањето на бројот на членовите на Комитетот, оваа институција извесно е дека ќе се зголеми како во поглед на бројот, така и во поглед на обемот на работите кои ќе треба да ги извршува. Оттука, неопходно е КОМЗ да биде и функционално зајакнат со своја сопствена административна служба, како би можел да ги извршува активностите од својот надлежен делокруг.

Дури и во случај да не се изгласаат уставните измени, а со тоа и бројот на членови да не биде зголемен, овој орган и понатаму останува клучен за овозможување на етно-културната правда согласно принципите на инклузивната демократија, а особено гарантираното претставување и консекветната поделба на моќта, особено неговата надлежност да одлучува во однос на евентуален спор по прашање на употребата на „Бадентеровиот принципи“ во Парламентот. Со други зборови, несомнено е дека има особена важност за демократијата во мултикултурен контекст, која не ретко може да биде доведена до граници на опстојување, од причина што безбедносните дилеми меѓу групите во длабоко поделените општества не исчезнуват засекогаш, туку привремено. Затоа и негово зајакнување со посебна административната служба е повеќе од неопходно.

Ова укажување за потребата од административно и оперативно зајакнување на КОМЗ е експлицитно предвидено и во предлог *Сйраџеџијаџа за инџеркулџурализам и ойшџесџивена кохезија*, чија потребата за нејзиното усвојување беше утврдена

3 Поконкретно во точката 4 од нацрт Заклучоците на Советот на ЕУ се наведува:

...“It will also enable to strengthen the equal rights of persons belonging to minorities and communities in North Macedonia, and as such, will contribute to the compliance with the Copenhagen political criteria. The Council welcomes in this respect the intention of North Macedonia to launch and achieve as a matter of priority the relevant constitutional changes, with a view to including in the Constitution citizens who live within the borders of the state and who are part of other people, such as Bulgarians.”...

4 Терминот малцинства тука е употребен исклучиво од оперативна, а не субстантивна причина, и во никој случај нема намера да сугерира било каков инфериорен статус спрема било која помалобројна културно-идентитетска група чии членови се граѓани на РСМ.

во клучниот документ за нашето асоцирање во ЕУ, т.е. „Скринингот“, како и во последните Извештаи за напредокот на РСМ од ЕК; во Извештаите на ЕКРИ и Советодавниот комитет на Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства на Советот на Европа. Слично како и неопходноста за уставните измени, која беше забележана во сите претходно наведени документи, соодветно.

Иако, специфични супстантивни пречки во работењето на КОМЗ не се откриени, сепак, нивото на политичка поларизација во општеството, забележано во последниот извештај за напредокот на РСМ од ЕК, може да го загрози неговото работење, имајќи го предвид контекстот на времето и воопшто политичките актуелности.

Препораки

Културните групи, а особено етничките заедници, многу често поставуваат барања за определени форми на гарантирано претставување во државните тела кои донесуваат одлуки и тоа не само во легислативниот дел, а се со цел да обезбедат заштита на нивните интереси и права, да спречат дискриминација, да обезбедат определени поволности и да имаат влијание во државните работи. Доколку ова не е случај, постојат потешкотии со остварувањето на етно-културната правда, а со самото тоа и со ефективност на демократијата. Суштински, демократијата се доведува во прашање кога е повредена, односно е прекршена нејзината претпоставка за алтернатива на малцинствата (Levine, A., 1990). И покрај тоа што етничките групи многу често се наоѓаат себеси постојано исклучени од процесот на донесување на одлуките, сепак, се смета дека секоја група понекогаш треба да биде во победничката коалиција. Бидејќи, согласно на демократското искуство тоа не е фер и има тенденција да создаде или етнички конфликт или репресија (Guinier, L. 1994). Постојат и други аргументи во полза на **гарантираното претставување**, но тие не се предмет на овој труд⁵. Целта на ова укажување е директно поврзана со Копенхашките критериуми за членство во ЕУ, кои се всушност поврзани со човековите права во чии рамки се вклучуваат и малцинските права или правата на припадниците на помалите заедници. Токму од оваа перспектива треба да се толкуваат условите предвидени во Преговарачката рамка, а поврзани со прашањата за признавање на културно идентитетската посебност на културните групи во земјава.

5 На пример, Кјукатас тврди дека ова не може да се гледа како неконзистентно со либералната теорија која уште од Монтеѕкје ја има признаено важноста на таквите институции кои ќе бидат сообразни на природата на општествениот поредок. Овие размислувања на Кјукатас се аргументации врзани за институционалниот дизајн. Поточно, прашањето е: како да се дизајнираат институции кои најефективно би ги заштитувале индивидуалните права, а групните права не играат улога во оправдувањето на механизмите кои го одржуваат модус вивендито? Постојат и други теми кои се вклучени во аргументите за претставувањето. На пример, присуството на членовите на малцинската група, шансата на членовите на малцинската група да си изберат свои претставници, како и заштита на интересите на малцинската група. Овие треба да бидат одделно аргументирани, бидејќи имплицираат различни видови на аранжмани. (Kukatas, C. 1992)

Собранието на Република Северна Македонија, сепак, донесе заклучоци во врска со точките 3 и 4 од заклучоците на Советот на Европската Унија и точката 11 од Заедничкиот став на Европската Унија донесен на политичкиот состанок на Меѓувладината конференција за пристапување на Република Северна Македонија во Европската Унија, одржана на 19.07.2022 година, согласно кои презеде обврска и за “посочените” **уставните измени**. Бидејќи овие уставни измени го таргетираат бројчаниот состав на КОМЗ, очигледно дека клучен предизвик за неговата работа претставува токму пристапувањето кон уставните измени. Со оглед на загрижувачкото ниво на политичка поларизација, исто така забележана во последниот извештај за напредокот на Северна Македонија од ЕК од 8 ноември 2023 година, се чини дека од особен интерес е при оваа акција, јавноста да биде детално запознаена со видот на измените врзани за КОМЗ, а политичките субјекти да бидат на висина на задачата и да не шпекулираат по однос на последиците по уставните измени кои се однесуваат на чл. 78 и КОМЗ. Во таа смисла, неопходно е во рамките на парламентот, т.е. во рамките на КОМЗ да се отвори информативна сесија во врска со ова прашање.

Со оглед на стратешката цел на РСМ, а претходно на РМ за интеграција во ЕУ, клучни приоритетни препораки кои директно ја засегаат работата на КОМЗ, но и статусот на мултикултурната демократија во нашата држава, покрај усвојувањето на уставните измени е и **навременото усвојување и на Стратегијата за интеркултурализам и општествена кохезија**, според чии насоки административното зајакнување на КОМЗ е утврдено како неопходно.

Со ова, заклучуваме дека **КОМЗ** освен што е суштински и фактички репрезент за фактот на македонската социјална мултикултуралност, тој е и орган/тело кое има особен интерес **да биде поддржан од сите политички чинители**, заради природата на неговата функција. Оттука, неговото функционално, оперативно и административно зајакнување е повеќе од потребно.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Публикации:

- Guinier, L. "The Tyranny of the Majority: Fundamental Fairness in Representative Democracy", New York Free Press/ Macmillan, 1994;
- Kukatas, C. "Are There any Cultural Rights", Political Theory, Vol. 20, No. 1, 1992, Sage Publication Inc. достапно на <http://www.jstor.org/discover/10.2307/191781?uid=3738560&uid=2&uid=4&sid=21103823095211>
- Kymlicka, W. "Liberal Multiculturalism as a Political Theory of State-Minority Relations", Political Theory Vol. 46 (I) 81-91, SAGE Publications.
- Levine, A. "Electoral Power, Group Power and Democracy" во NOMOS XXXI :Majorities and Minorities, уредено од Chapman & Wertheimer, 1990;
- Чупеска, А и Рајчиновска П, И. "Етничките конфликти во меѓународените односи", 2022, FES, Скопје.
- Чупеска, С.А "Мултикултурна акомодација", Везилка, 2017

Документи:

- Нацрт заклучоците на Советот на ЕУ или предлог заклучоците на Советот за ЕУ врзани за Преговарачката рамка за РСМ на македонски јазик се достапни на https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/draft_council_conclusions_makedonski.pdf, и на англиски јазик достапни на <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11440-2022-INIT/en/pdf>
- Устав на РСМ е достапен на <http://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx>

КОМИТЕТОТ ЗА ОДНОСИ МЕЃУ ЗАЕДНИЦИТЕ КАКО АВАНГАРДА НА ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР

ПРОФ. Д-Р РИЗВАН СУЛЕЈМАНИ, УНИВЕРЗИТЕТ „МАЈКА ТЕРЕЗА“, СКОПЈЕ

ПРИРОДАТА НА КОНФЛИКТОТ ОД 2001 ГОДИНА - ПОСЛЕДИЦИ

Што точно се случи во 2001 година се уште нема јасно изграден став ниту помеѓу научниците ниту помеѓу политичарите, така што овој конфликт се третира како вооружен конфликт, во одредени групи во тоа време и како „терористички акт“, дури и напад од соседна земја, Косово, која во тоа време беше под протекторат на Обединетите нации (ОБ), додека кај албанската научна и политичка елита главно се третира како меѓуетничка војна.

Иако немаме јасно дефинирано од каков вид и карактер беше конфликтот од 2001 година во Република Македонија, теоретски може да се внесе во склоп на конфликтите кои се одвиваа во територијата на поранешна Југославија за кои, Domenik Shnapper, вели: „Конфликтите кои денеска на пример се случуваат на Балканот, не се национални конфликти туку етнички или националистички, тие ја покажуваат слаботата на традицијата на чиста нација на поранешна Југославија, кои сакаа да конституираат нација во 1919 година, од српската, хрватската, словенската, бошњачката, унгарската и албанската етничка заедница“ (Schnapper, D.2003:31).

Ставот дека конфликтите се од националистички или етнички побуди, го потврдува и Gil-White кој националистот го дефинира како, „личност која верува дека неговата етничка заедница треба да биде една политички суверена единица...“ (Gil-White, F. :27) додека Thomas Eriksen, вели дека национализмот и етничките идеологии ги потенцираат културните сличности на поддржувачите, со што тој опишува граница, наспрема другите, што прави тие да се странци (надвор од групата). Оттука и белегот што го разликува националистот е неговиот однос кон државата. Кога политичките лидери на едно етничко движење ги поставуваат овие цели, етничкото движење по дефиниција станува националистичко (Eriksen, Th.H. 2002:7).

Во истражувањето бр.10-2006/2007 на група автори, под наслов „Споделување на власта нов модел на одлучување во мултиетнички општини“ во воведот ќе се повикаат на теоретски сознанија кои според нив, „плуралните општества се потенцијални жртви на меѓуетнички конфликти“ (Милевска, Христова, Ананиев, 2007) од причини што, тоа се општества во кои доминираат помали или подлабоки поделби по должина на етничките линии а тоа оневозможува поголема општествена кохезија, додека потенцијалот за конфликт се зголемува. Според нив, во вакви поделени општества ќе се намали ризикот од етнички конфликт, доколку власта не ги занемари или дискриминира своите малцинства (ibid). За овој нивен став тие се повикуваат на В. Зартман, кој вели дека, „внатрешните конфликти се многу различни работи, во различни случаи, но сите проблеми можат да се сумираат во две поврзани

категории - занемарување и дискриминација, или проблем на дистрибуција и проблем на идентитет“. Во неможност јасно да ги дефинираме причините за конфликтот ние како релевантен го прифаќаме описот на Зартман „занемарувањето“, но ако не директна, сигурно индиректна дискриминација, имајќи ги предвид податоците за вработеноста по етничка основа од истите автори.

Охридски рамковен договор – основа за ново уредување на политичкиот систем

Охридскиот рамковен договор беше потпишан на 13 август 2001 година во претседателската резиденција на Водно во Скопје од страна на тогашниот претседател на државата Борис Трајковски, тогашниот премиер и лидер на ВМРО-ДПМНЕ, Љубчо Георгиевски, како и тогашните лидери на СДСМ, Бранко Црвенковски, на ПДП, Имер Имери и на ДПА, Арбен Џафери. Свои потписи на договорот ставија и специјалните претставници на ЕУ и на САД, Франсоа Леотар и Џејмс Пердју. Во разговорите што започнаа во јули во Скопје, а потоа продолжија во Охрид, беа консултирани повеќе советници и експерти.

Договорот содржи и три анекси: А. Уставни амандмани; Б. Измени во законодавството и В. Имплементација и мерки за градење доверба, како и завршни одредби⁶.

Во процес на имплементирање на овој договор, преточен во амандмани на Уставот, беа донесени над 130 закони, законски измени и дополнувања, од кои најголем дел 59 се закони за недискриминација и правична застапеност, 40 се во сферата на идентитет, култура, образование и децентрализација на власта⁷.

Не навлегувајќи понатака во причините и последиците од конфликтот само ќе нагласиме дека тој заврши со мировен договор познат како (Охридски) Рамковен договор, кој што политичкиот систем на Република Македонија, дизајниран според Уставот од 1991 година, го промени од моноетнички во демократски политички систем кој значајно ќе ја подобри позицијата на заедниците што не се мнозинство во државата.

Овој нов политички систем преку уставните амандмани ја преуредува државата од „мнозинска демократија“ во систем кој е помеѓу систем на „спodelување на власта“ и „договорна“ или „консоцијална демократија“ на А. Липхард (Lijphart, A. 1977).

Со ова државата која по својот состав национално, верски и културено е поделена, се создаде институционална можност за менаџирање на разликите без употреба на сила, преку демократски принципи кои се соодветни за поделените или фрагментирани држави.

Главна карактеристика на договорот е дека нема територијални решенија за

6 Министерството за политички систем и односи меѓу заедниците, по повод одбележувањето на 22-годишнината од потпишувањето на Охридскиот рамковен договор, Школата за млади лидери „Peace Forum Dialogue“ (ПФД) со над 80 учесници. <https://novamakedonija.com.mk/featured/pred-22-godini-se-potpisha-ohridski-ramkoven-dogovor/>

7 Ibid.

етничките конфликти. Во Охридскиот договор стои: „Македонија е унитарна држава и понатака со другите уставни амандмани се идентификуваат неколку основни принципи и институции на консociоналниот модел на демократија: 1) праведна застапеност на заедниците во јавната администрација, судство, локална самоуправа, војската и полицијата, во сите јавни институции; 2) малцинско/взаемно „вето“ кое во Уставот се дефинира како „посебно мнозинство“ (популарно наречено „Бадентерово“ мнозинство м.б.); 3) висок степен на децентрализација на власта и 4) пишан Устав со сложена амандманска процедура, кој не дозволува лесно уставни промени, особено во делот на заштита на правата на малцинствата. Овие принципи и политички инструменти што ги предвидува мировниот договор имаат за цел да се постигне поголема стабилност и безбедност на земјата⁸.

Во натамошната анализа ќе се занимаваме со една институција, постојано работно тело во Собранието на Република Северна Македонија, Комитетот за односи помеѓу заедниците (КОМЗ), која е во функција на ефикасна имплементација на „Бадентеровото мнозинство“, како и на други политики.

Комитет за односи меѓу заедниците (КОМЗ) – правна основа

Комитетот за односи меѓу заедниците е постојано работно тело на Собранието на Република Северна Македонија при што поставеноста и неговите надлежности произлегуваат од Уставот на Република Северна Македонија поточно амандманот XII. Според овој амандман, Комитетот го избира Собранието на Република Македонија, а го сочинуваат 19 члена од кои по седум члена од редот на пратениците на Собранието, Македонци и Албанци и по еден член од пратениците Турци, Власи, Роми, Срби и Бошњаци. Доколку некоја од заедниците нема пратеници тогаш согласно член 4 од Законот, Народниот правобранител по консултации со релевантните претставници на тие заедници, и по добиеното мислење, на Собранието ќе предложи други членови на Комитетот.

Врз основа на споменатиот уставен амандман во 2002 година донесена е одлука за формирање на Комитетот за односи меѓу заедниците и за прв претседател беше избран Ејуп Рустеми. Прашањето на функционирањето на Комитетот по детално беше регулирано во 2007 година по донесување на Законот за Комитет за односи со заедниците („Службен весник на Република Македонија“ број 150 од 12.12.2007 год).

Во член 1 од овој Закон стои: „Со овој Закон се уредува основањето на Комитетот за односи меѓу заедниците, начинот, условите, постапката за избор на член на Комитетот за односи меѓу заедниците (во натамошниот текст: Комитетот), надлежноста, начинот на работа, донесување на одлуки и други прашања во врска со работата на Комитетот“.

⁸ Охридски Рамковен Договор, 13 Август 2001, достапно на : https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/ramkoven_dogovor-3.pdf

Што значи, една од основните задачи на Комитетот е да разгледува прашања од односите меѓу заедниците и да дава мислења за нивно решавање. Собранието е должно да ги разгледува мислењата и предлозите на Комитетот и да одлучува според нив.

Прашањата за кои расправа и донесува одлуки Комитетот во врска со односите меѓу заедниците во Република Северна Македонија се регулирани со член 9 од законот каде како особено важни се наброени:

- Го следи обезбедувањето на правата на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Републиката утврдени со Уставот и закон,
- Разгледува начелни прашања од областа на односите меѓу заедниците и извршувањето на законите, другите прописи и општи акти со кои се уредуваат односите меѓу заедниците,
- Укажува на потребата за донесување закони и други прописи и општи акти со кои се уредуваат односите меѓу заедниците,
- Остварувањето на правото на употреба на јазикот и писмото на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија, утврдено со Уставот и закон,
- Остварувањето на правото на настава на јазикот на заедниците кои не се мнозинство во Републиката во областа на образованието, утврдено со Уставот и закон,
- Остварувањето на правото на изразување на идентитетот и особеностите на заедниците кои не се мнозинство во Република Северна Македонија во областа на културата, информирањето, издавачката дејност и во други области, утврдено со Уставот и закон и
- Спроведување на принципот на соодветната и правичната застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и во другите јавни институции на сите нивоа.

Надлежностите и обврските на Комитетот произлегуваат од амандманот X од Уставот на Република Северна Македонија со кој се заменува членот 69 од Уставот на Република Македонија, каде се регулира постапката за гласање, односно е воведено популарно нареченото „Бадентерово правило“ за донесување на закони кои директно ги засегаат правата на националните заедници. Во споменатиот Закон многу јасно и таксативно се наведени за кои закони станува збор, а исто така јасно се определува таканареченото „Бадентерово правило“ односно како се врши гласањето по овие закони.

Во членот 11 во точките 1,2,3 и 4 ги набројува законите за кои Собранието одлучува со двотретинско мнозинство, мнозинство гласови, со мнозинство од присутни во собранието за што е потребно двојно мнозинство или Бадентерово правило. За овие прашања ако се појави спор во врска со примената на оваа одредба, тоа го решава Комитетот.

Имајќи ги во предвид уставните и законските надлежности, станува јасно дека Комитетот за односи со заедниците како постојано работно тело на Собранието на Република Северна Македонија има голема улога, но и одговорност во остварувањата

на општите и посебните права на заедниците, односно на припадниците на заедниците. Со ова Комитетот станува клучна институција во развојот на мултиетничката компонента во општеството и државата без да ги занемари индивидуалните човекови права.

Досегашна работа на Комитетот за односи меѓу заедниците

За улогата и придонесот на Комитетот во овој правец во досегашното работење ќе дадеме неколку емпириски податоци, кои се базираат на годишните извештаи за работата на Комитетот преземени од веб страницата на Собранието на Република Северна Македонија.

По изборот на членовите на Комитетот од страна на Собранието на Република Македонија, првата конститутивна седница Комитетот ја одржал на 18 септември 2003 година, на која за прв претседател беше избран пратеникот Ејуп Рустеми.

Комитетот за односи меѓу заедниците јубилејот 20 години од конститутивната седница го славеше на 17-тата свечена седница. Со седницата раководеше претседателката на Комитетот, Арбана Пашоли, според која чест и задоволство е да се раководи со оваа тело, кое го означува стремежот за изградба на модерна држава со мултиетничка разновидност⁹. Во својот говор, Пашоли истакна дека меѓуетничкиот соживот останува приоритет над приоритетите за обезбедување на мирот во земјата и регионот, и во таа насока се и надлежностите на Комитетот да разгледува прашања поврзани со односите меѓу различните заедници. Според неа социјалната кохезија не може да се постигне без негување на социјалната свест и учење да се реагира без предрасуди и омраза кон различните култури со кои живееме. Пашоли го заврши својот говор со првиот член од Универзалната декларација за човекови права: „Сите луѓе се раѓаат слободни и еднакви во достоинството и правата“¹⁰.

Слични беа пораките и на другите говорници, членови или поранешни претседатели на Комитетот кои оваа тело го гледаат како место од каде може да произлезат идеи и насоки за градење на општество каде, како што нагласи Марија Георгиевска треба, „да живееме едни за други, едни со други, а не едни покрај други“¹¹.

Што е сработено за да се реализираат овие пораки и желби изразени на свечената седница ќе се обидеме да го прикажеме преку бројки добиени од годишните извештаи за работата на Комитетот по години, преземени од веб страната на Собранието на Република Северна Македонија. Подолу е дадена листата претседатели по години кои раководеле со Комитетот.

9 <https://makfax.com.mk/makedonija/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8-%D0%BC%D0%B5%D1%93%D1%83-%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BE/>

10 Ibid.

11 Ibid.

Година	Преседател
2002-2006	Ејуп Рустеми
2006	Ајдини Насер
2007	Ајдини Насер
2008	Џеват Адеми
2009	Џеват Адеми
2010	Рафис Алити
2011	Џеват Адеми
2012	Ермира Мемети
2013	Ермира Мемети
2014	Ејуп Рустеми
2015	Ејуп Рустеми
2016	Ејуп Рустеми
2017	Реџаил Исмаили
2018	Реџаил Исмаили
2019	Реџаил Исмаили
2020	Реџаил Исмаили- Арбана Палоши
2021	Арбана Палоши
2022	Арбана Палоши

Табела 1. Во табелата се дадени имињата на претседателите на Комитетот по години¹²

Подетална анализа за тоа што е сработено во овие 20 години се дадени во Табелата 2. каде има податоци за бројот на седници, точките на дневен ред по кои се работело, областите но и другите активности, како разгледување на извештаи носење одлуки и слично како и активностите, како студиски патувања, обуки, излагања од познати личности и авторитети од областа на работата на Комитетот.

¹² Податоците се земени од годишните извештаи за работата на Комитетот, а се обработени од авторот. Податоците за периодот 2002/2006 година се дадени кумулативно затоа што не можевме да ги најдеме по години

Разгледани точки по области/ години		2002-2006 ¹³	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Вкупно
Одржани седници		13	2		3	3	8	1	3	5	2	1	1	1	0	0	1	5	6	55
Вкупно разгледани точки		17	2		5	3	8	1	3	6	2	2	1	1	0	0	1	5	6	63
Поднесени амандмани								0												0
Закони по области	Политички систем	5					1													6
	Економски систем				1															1
	Јавни дејности	3								2										5
Закони	Читање 1									2										2
	Читање 2	3								2										5
	Скратена постапка																			
Поднесени амандмани		1																		
Буџет, ребаланс, завршна-ка																				
Декларации, резолуции																				
Одлуки		1									1			1			1			4
Информации, извештаи		4					5	1	3			1								14
уставни измени																				
Иницијативи, стратегии		1								1									1	3
Други акти			2		2	3	2				1	1	1						3	15
надзорни расправи										1										1
Прашања, предлози		1			2													5	2	10
Работни средби, церемони, посети, гости			1			9	9	1	5	8	2	5	1	0	1	0	2	8	22	74

Табела 2. Во табелата се дадени разгледани точки по области и години во период 2002 - 2022 година¹⁴.

Од табелата можат да се извлечат неколку заклучоци: Прво, заклучно со 2022 година се одржани 55 седници во кои се разгледани 63 точки на дневен ред. Второ, најголем број од седници се одржани во период 2002 - 2006 година, вкупно 13 седници во кои се разгледани 17 точки, како што стои во извештајот од тој период имале неколку продолженија. Ова е разбирливо ако се има во предвид дека во тој временски период се донесени поголемиот дел од законите кои ги задираат меѓуетничките односи, како и дека се работи за пост-конфликтен период, што значи низок степен

13 Податоците за периодот 2002-2006 година се дадени кумулативно зошто не ни беа во располагање по години.

14 Податоците се добиени од извештаите за работата на Собранието во делот на постојани работни тела каде што се даваат податоци и за Комитетот. Обработката на податоците се направени од страна на авторот, но имаше тешкотии бидејќи форматот на извештаите со години се менувал додека добил конечна форма.

на доверба помеѓу заедниците, посебно помеѓу двете најголеми, македонската и албанската заедница. Трето, во работата на Комитетот доминирало разгледување на акти со вкупно 15 и извештаи од различна природа со вкупно 14. На трето место се разгледување на закони, од политичкиот систем 6, од јавни дејности 5 кои биле разгледани во прво или второ читање.

Една друга карактеристика на работењето на Комитетот е тоа што тој нема еден рамномерен стандарден тек на работа по години, тука се забележуваат големи падови и подеми. За посликовит приказ на овие падови и подеми во Графиконот 1. се дадени бројот на вкупно одржани седници и вкупниот број на разгледани точки по години во оваа тело.

Графикон 1. Графички приказ на вкупниот број на одржани седници и вкупниот број на разгледани точки по години во период 2002-2022 година¹⁵.

За дел од овие падови, или намалена активност може да се најде објаснување како што е периодот на кризата со пандемијата. Но, за периодот 2006-2008 и 2011 година кога има исто така големо намалување на обемот на работа на оваа тело тешко се наоѓа објаснување во надворешните фактори освен, човечкиот фактор поврзан со претседавањето со Комитетот или недостаток на политичка волја, да се стават на дневен ред за разгледување прашања што ги задираат меѓуетничките односи.

Бидејќи тешко се одредува корелација помеѓу политичките збиднувања во државата и работата на Комитетот, за да сепак имаме некакво објаснување за големите разлики во активностите на ова многу значајно тело, направивме анализа на поврзаноста на активностите со претседателите на Комитетот по години.

¹⁵ Во овој графикон период 2002-2006 година бројот на одржани седници и вкупно разгледани точки се прикажани кумулативно.

Во графиконот 2. се дадени бројот на вкупно одржани седници на Комитетот, но и други додатни активности кои не се поврзани со седници или точки на дневен ред како, обуки, студиски посети, средби со значајни личности од областа кои се предмет на интересирање на Комитетот, било тоа да се реализирани во полн состав на Комитетот или од страна на претседателот, кои се означени како додатни активности.

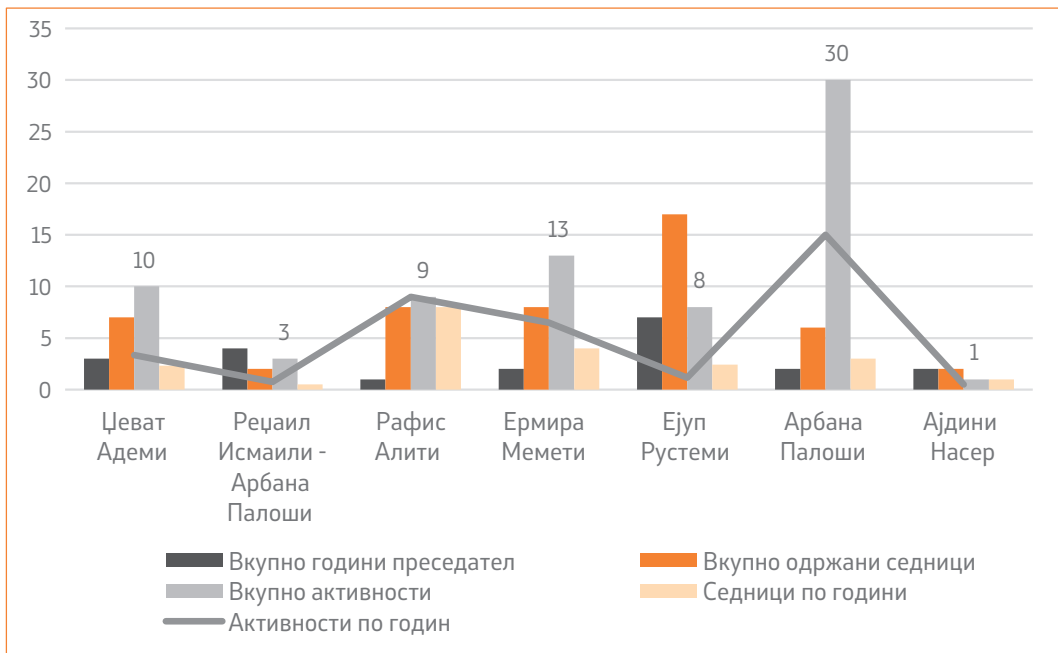

Графикон 2. Број на седници и додатни активности

Анализата на податоците укажуваат на тоа дека има голема разлика по години, но најголемата разлика се забележува кога се бара корелацијата на додатните активности со претседателот кој во тој временски период го води Комитетот. Ако бројот на седниците може да се поврзе со политичките активности на Владата и Собранието, но и од политичките збиднувања, додатните активности тесно се поврзани со самоиницијативноста, желбата за видливост и проактивноста на претседателот на Комитетот.

Очигледно е дека во времето кога со Комитетот раководи Арбана Палоши 2021-2022 година, има широка лепеза на активности, што исто така може да се забележи и во периодот кога претседатели на Комитетот биле Ермира Мемети и Рафиз Алити.

Ако се отиде уште еден чекор понатака, да се направи сооднос на активностите на Комитетот изразени по број на вкупно одржани седници и вкупен број на активности просечно во година додека биле претседатели, се потврдуваат две корелации. Првото дека доминантна одлика е активностата по години, во графиконот прикажано преку кривата со сива боја, е директно поврзана со тоа кој претседава со Комитетот. Втората одлика, иако не со голема веродостојност, поради се уште малиот примерок, е дека жените како претседатели на Комитетот се многу по активни, што се гледа од активностите на Арбана Палоши и Ермира Мемети. Рафиз Алити има добар учинок, но поради краткиот временски период во функцијата претседател, само една година, не може да се земе како репер, наспроти останатите претседатели, од машки пол којдалеку се помалку активни како претседатели на оваа тело.

Графикон 3. Графички приказ по години на претседателствување, вкупен број на одржани седници и вкупен број на активности како и просекот по години на бројот на одржани седници и бројот на активностите.

Резултатите укажуваат уште за големата улога што може да го има еден проактивен пристап наспроти, пасивно, очекување и рутинско третирање на законските обврски во препознавањето и зголемувањето на улогата на Комитетот. Што значи личноста што раководи со оваа тело, има значајно влијание во целокупните активности на Комитетот.

Завршно резиме

Комитетот за односи меѓу заедниците е производ на еден историски контекст кој е поврзан со конфликтот во 2001 година, но денеска е еден од главните инструменти за институционално менаџирање на меѓуетничките односи во една демократска парламентарна процедура.

Од анализата на сегашната легислатива која ја регулира работата на КОМЗ, Законот за Комитет за односи меѓу заедниците, може да се констатира дека не ја обработува во целост уставната одредба која произлегува од амандман XII, посебно алинеја 2 од точка 1.

Анализата на извештаите за работата на КОМЗ во периодот 2002-2022 година, ни дава за право да констатираме дека народните претставници ја препознаваат клучната улога на оваа тело за градење мултиетничка демократија во едно фрагментирано општество преку парламентарна дебата.

Бројот на одржаните седници и точките кои се разгледани укажуваат дека Комитетот не успеал да се наметне како клучно посебно постојано тело кое е регулирано со Закон, што му дава специфична тежина кое го немаат комисиите и другите постојани тела на Собранието.

Деталната анализа исто така укажува дека работата на оваа тело е директно зависна од политичките околности и контексти, а посебно од залошбата на претседателот на Комитетот.

Анализата индицира дека проактивноста на претседателот/претседателката значајно придонесуваат за нивното афирмирање и препознавање.

Препораки

Контекстот од кој се роди идејата за КОМЗ, воениот конфликт од 2001 и Охридскиот рамковен договор, не треба да биде товар да **објективно и реално се процени улогата на оваа постојано тело**, за функционирање на парламентарната демократија во една мултиетничка држава, наспроти некои видувања како пречка за ефикасно законодавство.

КОМЗ, треба да биде видно **препознаен и признаен како главен институционален механизам** за надминување на недоразбирањата меѓу заедниците по институционален и демократски пат, низ парламентарна процедура.

За да ја одигра улогата на институција за менаџирање со етничките, културните, верските и други разлики мора да се интервенира во Законот за Комитетот за односи меѓу заедниците, и преку екстензивно толкување на амандман XII, посебно алинеја 2 од точка 1, да се зацврсти позицијата на Комитетот во Собранието како посебно тело кое **ќе биде во постојано заседание за да ги следи меѓуетничките односи** во државата. Интервенциите во Законот треба да обезбедат **критериуми, стандарди и временска рамка за динамика на работата** на КОМЗ, со што активноста не би зависела од личноста што ја врши функцијата претседател.

Членовите на Комитетот, посебно претседателот/претседателката треба да работат на видливоста на оваа тело, преку транспарентна работа **да ја зголемат довербата кај граѓаните** за нивната работа во функција на зајакнување на меѓуетничките односи.

Комитетот треба да работи да се стави во **улога на рано откривање и спречување на нарушените меѓуетнички** односи наместо решавање, а најмалку во улога само на гасење на жаришта.

Во функција на зголемување на нивната улога Комитетот мора да има своја **поседна професионална административна** поддршка во кое по потреба ќе бидат **вклучени експерти и научни работници**.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Eriksen, Thomas Hylland, 2002 *Ethnicity and Nationalism*, 2nd Edn., Pluto Press, EU,
- Gil-White, Francisco J. The study of ethnicity needs better categories Clearing up the confusions that result from blurring analytic and lay concepts, достапно на: <https://tamilnation.org/selfdetermination/nation/gilwhite.pdf>
- Lijphart, Arent. 1977, "Democracy in Plural Societies", Yale University Press
- Милевска Мирјана, Христова Лидија, Ананиев Јован. 2007, „Споделување на власта нов модел на одлучување во мултиетнички општини“, Истражување Бр10-2006/2007, достапно на: <https://www.academia.edu/80934018/%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%D0%>
- Schnapper, Dominique. 2003, "La communauté des nation, Sur L'idée moderne des citiyeu", превод на македонски: „Заедница на граѓани – кон модерна идеја за нацијата“, Слово, Скопје.

МУЛТИКУЛТУРАЛИСТИЧКИОТ АСПЕКТ НА РАБОТАТА НА КОМЗ

ПРОФ. Д-Р РУБИН ЗЕМОН, ЦЕНТАР ЗА НАПРЕДНИ ИСТРАЖУВАЊА, СКОПЈЕ

КРАТОК ОСВРТ КОН МУЛТИКУЛТУРАЛИСТИЧКИТЕ ТЕОРИИ И ПОЛИТИКИ

Во Република Северна Македонија либералниот мултикултурализам е дел на секојдневниот живот во рамките на Охридскиот рамковен договор (ОРД), кој се потпиша како завршница на воените судири и се преточи во уставни амандмани, а консоцијалната демократија припаѓа на подрачјето на политичко- законодавните институции (**Zemon R. 2018: 190**). Со други зборови, либералниот мултикултурализам е неформален и подложен на невидливи правила на секојдневието, а консоцијалната демократија е формален, институционален мултикултурализам. (**Станковиќ Пејновиќ В., 2016: 363**)

Терминот мултикултурализам се јавува во литературата со три сосема различни денотации: **прво, како фактички опис на состојбата/реалноста што понекогаш се опишува како „културен плурализам“; второ, како нормативен рецепт за организација на општеството – кое понекогаш се опишува како „политиката на разликата“, „идентитет во политиката“ или „политиката на признавање“; и трето, како главен термин за различните владини политики, вклучувајќи ги и прашањето на употребата на јазикот на интеграција во општеството, подржување културни манифестации и центри на заедниците, итн.** (Тејлор Ч. 2004: 25-69; Kimlicka W. 1995)

Мултикултурализмот во своето дескриптивно значење генерално е прифатено. Општествата секогаш содржат луѓе од различни верски убедувања, етничка припадност, различни начини на живот и концепции на разбирањето на животот. Но, прифаќањето на диверзитетот на општеството, не значи дека државите нужно се посветени кон нормативните барања на мултикултурализмот, кој се фокусира на почитување на културните разлики наместо стигматизирање, вклучување наместо исклучување од јавниот живот. Мултикултуралистите тврдат дека државната политика влијае различно на членовите на различните културни групи, а со тоа и политичката филозофија треба да се преиспита (Kimlicka, W. 1999).

Потпирајќи се на ставовите на Кимлицка, во коавторство со Магда Опалски, Томислав Жигманов го одреди мултикултурализмот како: „свкупност на напорите на државните или политичките власти на планот на признавање на идентитетите на етно-националните групи во сферите на јавноста, како и за различните активности за прилагодување на постоечките културни разлики во дадено општество“. (Тодоровиќ, Д. 2007: 42)

Во дискурсот за либерал-демократијата и мултикултурализмот, во јавниот простор се судрија две политики: „политиката на еднакви граѓански права“ и „политиката на разликите“. Додека политиката на достоинство настојува да промовира

недискриминација на начин што е „слепа за разликите“, политиката на разликите ја рedefинира недискриминацијата и бара издиференциран третман врз основа на индивидуални и културни особености. Во таков судир помеѓу двете политики кога едните настојуваат да ја сочуваат културната особеност, а другите да промовираат интереси на индивидуата, неутралноста е невозможна. (Тејлор, Ч. 2004: 30)

Според францускиот политички аналитичар Андреа Семприни, мултикултурализмот покренува три суштински прашања: 1) прашање за различноста, 2) прашање за малцинските права во однос на мнозинството, и 3) прашање за идентитетот и неговото признавање. Тој врши класификација на бројните пристапи кон мултикултурализмот во современите развиени земји, пришто критериумите за поделба се особено комплексни зашто во нив се интегрирани, освен спомнатите три суштински прашања, уште и јавната и приватната сфера. (Тодоровиќ, Д. 2007: 42)

Мултикултурниот либерален модел на Вил Кимлицка означува институционално издвојување на културните заедници во рамките на една политичка заедница, поради зачувување и заштита на нивниот посебен идентитет, со што тој досега најдобро ги поднесува тестовите на секојдневието. Кимлицка го нуди либерално-демократскиот концепт на етнокултурна правда критикувајќи ги класичниот политички либерален модел и етнокултурната неутралност, пред сè во политиката на САД, при справувањето со етнокултурната хетерогеност. Кимлицка се залага за заштита на културите на заедниците, а не за заштита на заедниците. Либерално-демократскиот модел на етнокултурна правда вклучува издвоен простор за малцинствата во услови на порамномерна поделба на јавниот простор во општеството, и е базиран на интеграција на малцинствата во доволно широка поставена социетална култура. Социеталната култура, како територијална концентрирана култура втемелена во заедничкиот јазик што се користи во широкиот спектар на социетални институции, „им обезбедува на членовите на групата различни начини на живот во рамките на богати и различни активности, вклучувајќи го социјалниот, образовниот, религискиот, рекреативниот и економскиот живот пришто се опфаќа јавната и приватната сфера.“ (Кимлицка В. 2004: 89)

Голем број теоретичари се согласни дека основен предуслов за градење на мултикултурализам е **толеранцијата. Толеранцијата е темелна претпоставка на цивилното општество. При тоа толеранцијата не треба да се разбере како инфериорност и незаинтересираност спрема различниот, кој мора да се трпи, туку како самосовладување и грижа кон другиот.** Толерантното однесување спрема „другиот“ и „различниот“ значи и ДИЈАЛОГ со „оние што се покрај нас“. Дијалогот упатува на размена на култури, на меѓусебно примање-давање, што е многу повисоко ниво од толеранцијата. Во Македонија и на Балканот, има голем број на примери на солиден дијалог и толеранција на припадниците од различни култури. Принцип на взаемна почит, е суштинскиот елемент на соживот на овие простори. Директното комуницирање очи во очи, при што се градел однос на доверба и добрососедство на индивидуално ниво и според личните карактеристики, а не поради правата на заедницата според правниот систем. (Јанев, Г. 2005: 97-110)

Меѓутоа, во услови на либерал-демократија и на пазарно стопанисување, односите зависат во најголема мерка од правниот и политичкиот систем. Нормативното

разбирање на мултикултурализмот треба да создаде претпоставки за култивирање на дијалогот во институциите на системот, во јавниот простор т.е. на медиумите, а пред сè во образовниот систем.

Комитетот за односи меѓу заедниците во меѓународната рамка на заштита на малцинските права

Заштитата на националните малцинства е една од најстарите прашања на кои се однесува меѓународното право, додека правото на учество, кое обезбедува ефективен политички ангажман на колективно ниво, е релативно неодамнешна правна и политичка категорија, понекогаш карактеризирана како право од „трета генерација“ на малцински права. Во принцип, правото на учество во јавните меѓународни работи беше воспоставено во 1990-тите, со акцент на ефективно политичко учество, односно ангажман кој има влијание врз резултатите од процесите на одлучување. Терминот опфаќа не само застапеност во законодавните тела, туку и вклучување во јавните работи. Примарната основа на механизмите за политичко учество е воспоставувањето општество кое обезбедува суштинска еднаквост, или еднаквост во реалноста, наспроти еднаквоста во правото што е слично на мнозинскиот поглед на општеството. Основата на правото на ефективно учество е втемелено во Декларација на ОН за правата на лицата кои припаѓаат на национални или етнички, религиозни и јазични малцинствата [член 2(2) и 3], Документот на КЕБС од Копенхаген (став 35), како и гаранциите од Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства (РКНМ) (член 15), треба да обезбедат дека малцинствата имаат еднаков пристап до политичките одлуки во сите форми и на сите нивоа на власт. Така, правото на малцинствата на политичко учество има како крајна цел заштита, афирмација и промоција на малцинскиот идентитет.

Кога станува збор за меѓународна заштита и имплементација на човековите права, универзалниот систем на заштитата и спроведувањето на човековите права го дефинира политичкото учество на индивидуално ниво во член 25.3 од *Меѓународниот пакт за граѓански и политички права* (МПГПП).

„Секој граѓанин ќе има право и можност, без ниту една од споменатите разлики во член 2 и без неразумни ограничувања: (а) да учествува во водењето на јавните работи, директно или преку слободно избрани претставници; (б) да гласаат и да бидат избрани на висшински периодично избори кои ќе бидат со општо и еднакво гласање и ќе се одржат со тајно гласање, гарантирање на слободното изразување на волјата на гласачите; (в) да има пристап, под општи услови на еднаквост, до јавната служба во неговата земја“¹⁶.

Од особена важност за оваа тематика е документот на ОБСЕ, усвоен во 1999 година насловен *„Препораките од Лунд за ефективно учество на националните малцинства*

16 International Covenant on Civil and Political Rights, adopted on 16 December 1966, entered in force on 23 March 1976, Treaty Series, 999, 171.

во јавниот живот¹⁷. Врз основа на искуството на Високиот комесар за национални малцинства на ОБСЕ и советите на меѓународно признатите експерти, овие препораки се обидуваат да обезбедат насоки за земјите-членки на ОБСЕ за тоа како најдобро да се обезбеди учество на националните малцинства во нивните држави. Препораките опфаќаат општи принципи; учество во одлучувањето, вклучувајќи аранжмани на централно, регионално и локално ниво, избори и советодавни и консултативни тела; самоуправа, која опфаќа територијални и нетериторијални аранжмани; и гаранции, вклучително и уставни и правни заштитни мерки и правни лекови.

Рамковната конвенција за заштитата на националните малцинства (РКЗНМ) на Советот на Европа е клучниот документ за проучување во контекст на системот на европските човекови права бидејќи тој е единствениот законски обврзувачки инструмент кој ги регулира малцинските права¹⁸. Во согласност со објаснувањето на РКЗНМ, Конвенцијата, како „мек“ инструмент на тврдото право, во најголем дел е составена од одредби кои ги наведуваат целите што страните (државите) се обврзуваат да ги остварат. Дозволувајќи им на двете, маргините за имплементација и разликоста во пристапот на државите, Советодавниот комитет на РКЗНМ да покажува чувствителност на различните потреби на државите членки што ги имаат поради големата веројатност дека одредена мерка која води до ефективно учество во една држава, не би ги обезбедила истите резултати во друга. Поточно, член 15 од овој инструмент го регулира ефективно политичко учество, кој гласи на: „Сѝраниџе ќе создадаџи услови неопходни за ефекџивно учесџво на лицџа кои џриџаџаџи на националните малцинсџва во кулџурниот, оџџџесџвениот и економскиот живот и во џавните работџи, особено оние шџо џи засеџаџи“.

Сепак, и експертите и Советодавниот комитет тврдат дека членот 15 може и треба да се толкува како правна основа за правото на малцинствата на политичко учество во процесите на одлучување, не само за прашања кои директно ги засегаат, но и за прашања од поширок домен што ги засегаат, што резултира со вклучување на малцинствата во процесите на одлучување за сите прашања. Како дел од правото на малцинските групи на политичко учество, опфаќа учество во избрани тела, јавни служби и судство, специјализирани владини субјекти, децентрализирана и локална власт, механизми за консултации и културни аранжмани за автономија. Истиот коментар ги вклучува социјалните и културните компоненти на учество на малцинствата, со цел да се обезбеди пристап до развојни проекти, вработување, ресурси дистрибуција, здравје и социјална заштита, пристап до образование, медиуми и општа заштита на идентитетот¹⁹.

Република Северна Македонија е меѓу првите земји членки на Советот на Европа што ја прифати РКЗНМ. Истата беше потпишана на 25 јули 1996 година, а ратификувано

¹⁷ <https://www.osce.org/hcnm/lund-recommendations>

¹⁸ Framework Convention for the Protection of National Minorities, adopted on 1 February 1995, entered in force on 1 February 1998, ETS No. 157. <https://rm.coe.int/168007cdac>

¹⁹ ACFC, Commentary on the Effective Participation of Persons Belonging to National Minorities in Cultural, Social and Economic Life and in Public Affairs, adopted on 27 February 2008, ACFC/31DOC(2008)001. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800bc7e8>

во Собранието на 10 април 1997 година. Рамковната конвенција влезе во сила, како дел на македонската легислатива на 1 февруари 1998 година. За спроведувањето на одредбите на РКЗНМ досега за Република Северна Македонија се завршени 5 мониторинг циклуси, и во тек е шестиот. Меѓутоа, за работата на Комитетот за односи меѓу заедниците можеме да најдеме забелешки само во мислењата на Советодавниот комитет на РКЗНМ во првиот и вториот мониторинг циклус.

Во првиот мониторинг циклус, кое мислење е објавено во 2004 година, се вели дека Советодавниот комитет го поздравува постоењето на низа уставни одредби кои помагаат да се одразат интересите на лицата кои припаѓаат на малцинствата во законодавниот процес. Советодавниот комитет забележува, на пример, дека Уставот вовел двоен мнозински систем за усвојување на закони кои ги засегаат малцинствата (култура, употреба на јазиците, образование, лична документација и употреба на симболи). Според овој аранжман, таквите закони мора да обезбедат не само мнозинство гласови, туку и мнозинство од гласовите на претставниците кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во населението. Оваа посебна постапка се применува и при именување на Народниот правобранител, тројца од деветте судии во Уставниот суд и тројца членови на Судскиот совет. Советодавниот комитет го забележува и „формирањето на специјален парламентарен комитет, Комитетот за односи меѓу заедниците, во кој учеството на малцинствата е загарантирано.“²⁰

Второто мислење на Советодавниот комитет на РКЗНМ е објавено во 2007 година, и во него се вели дека „и покрај тоа што го поздравува најредокој забележан во однос на учеството на малцинствата, Советодавниот комитет забележува дека, според претставниците на вториот, ова учество не секогаш го има очекуваното влијание. Така, во Собранието, членовите на Комитетот за односи меѓу етничките заедници сметаат дека нивните ставови не се доволно земени предвид, особено при изготвувањето или измената на законодавството во различни области кои ги засегаат националните малцинства. Тие овде ги наведуваат неодамнешните дискусии за законите кои се однесуваат на полицијата и за деловниците на Собранието (особено јазичниот аспект), во кои им беше особено тешко да се слушне нивното глас.“²¹

Од друга страна, Европската комисија повеќепати има констатирано дека „релевантните институции се слаби во спроведувањето на политичките поврзани со малцинствата“. Во законодавниот дом, т.е. во Собранието на Република Северна Македонија, постои **Комитетот за односи меѓу заедниците**, формиран врз основа на Уставот. Поточно, со амандманот XII на Уставот на членот 78, Собранието е должно да ги разгледува мислењата и предлозите на Комитетот и да донесе одлука во врска со нив. Меѓутоа, од формирањето на Комитетот досега, ова тело не успеа да се наметне како еден од важните органи во политичкиот систем на Република Северна Македонија за целосна интеграција на мултикултурното и мултиетничкото општество, бидејќи е нефункционално. Во неколку извештаи на ЕК во изминатите

20 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008bd41>, стр. 22

21 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c189>, стр. 35

години е силно критикуван поради неговата нефункционалност и неможност да одговори на уставните и законските надлежности. Исто така, очигледна е исклученоста и контрадикторноста на практиката со амандманот VI на Уставот кој гарантира соодветна и правична застапеност на сите заедници во државните органи и институции. Со точно дефинираната бројка на членови во Комитетот, не се дава целосна можност и припадниците на „другите“ заедници коишто живеат во Република Северна Македонија да имаат свој претставник кој ќе ги застапува интересите на 10% од немакедонското и неалбанското население, и покрај тоа што во мандатот што му е даден на Комитетот се разгледуваат прашања кои директно ги засегаат интересите на граѓаните - припадници на заедниците. (Zemon, R. 2021:9)

Исто така, во „Прегледот на Охридскиот договор за социјална кохезија“ од 2015, се препорачува „...*да се стави посебен акцент на вклучувањето на Комисијата за односи помеѓу заедниците во Собранието на РМ во функција на развивање конструктивни меѓуетнички односи, како и информирање конципираните дебати и консензус за меѓуетничките односи и интеграција на општеството, не само при итни интервенции во тензиони ситуации. ...да се има предвид проширувањето на составот на собраниската комисија за односите меѓу етничките заедници, со цел да се обезбеди простор и за број на помалите заедници (како што се „осетливите“, во вклучувањето на Уставот).*“²²

Слични тела во земјите од регионот

Парламентарниот институт при Собранието на Република Северна Македонија, во февруари 2021 година има изработено една компаративна анализа во 9 држави од регионот со нивните собраниски тела кои што имаат надлежност во однос на заедниците и односите меѓу нив. Од деветте анализирани држави, во седум од нив (Република Северна Македонија, Република Србија, Република Хрватска, Република Црна Гора, Република Словенија, Република Косово, Република Бугарија), националните парламенти имаат комисии кои се занимаваат со прашањата на заедниците или националните малцинства и нивните права, статус и развој во области, а во две од нив, како Босна и Херцеговина и Албанија, не се предвидуваат такви работни тела.

Покрај со Деловникот за работа на Собранието на Косово, Комисијата за права и интереси на заедниците и поврат се предвидува и со Уставот на Косово. Во останатите 5 држави, комисиите се уредени со деловниците за работа на националните парламенти. Во сите држави, овие комисии се предвидени како постојани работни тела, со различни називи во различни држави, и со слични, но во некои од нив, и со проширени надлежности во однос и на други области, надвор од областа на заедниците или националните малцинства.

Организациската поставеност во сите 7 држави е приближно идентична, со карактеристичност во Хрватска и Србија, каде комисиите може да формираат и

²² „Преглед на Охридскиот договор за социјална кохезија“, Влада на Република Македонија, Секретаријат за спроведување на ОРД, Скопје 2015, стр.11

поткомисии, чии надлежности се поделени според работата и надлежноста на поткомисиите. Исто така, комисијата работи и според сопствен деловник за работа. Покрај остварувањето на правата на националните малцинства, има надлежност и за остварување на човековите права и слободи.

Надлежностите на Комисијата за човекови права и родова еднаквост на Република Србија, се од областа на слободата на вероисповед и положбата на верските заедници, но и во областа за остварување и заштита на човековите права и слободи, како и слободи и права на детето.

Надлежностите на Комисијата за човекови права и слободи на Црна Гора, исто така се однесуваат на заштитата на правата и слободите на граѓаните, како и спроведување на ратификуваните меѓународни акти во однос на тие права. Истовремено врши промоција на активностите во однос на националните и етнички прашања, како и спроведување на мерки, особено за прашања од областа на образованието, здравството, вработувањата, социјалната политика и др.

Надлежностите на Комисијата за национални заедници на Словенија уредува прашања и статус на заедниците, како и нивни развој во однос на образованието, културата и економските активности. Одлуките по овие прашања, се носат во согласност со пратениците на националните заедници.

Надлежностите на Комисијата за права и интереси на заедниците и поврат на Косово, се во однос на унапредување за правилно и правично решавање на правата и интересите на заедниците. Комисијата дава препораки за нацрт- закони, како и предлози до Комисијата за буџет и трансфери. Заеднички области на овие работни тела во парламентите се културата, образованието и актите со кои се уредуваат односите меѓу припадниците на заедниците, утврдени со Устав и закон.

Во осум од анализираниите држави, постојат посебни институции или тела кои ги уредуваат прашањата поврзани со националните малцинства, и тоа во Северна Македонија, Србија, Хрватска, Словенија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Бугарија и Албанија. (Стојановска- Бизевска, А. 2021:2)

Комитет за односи помеѓу заедниците (историско-квалитативна анализа)

Според Флориан Биебер влијанието на Охридскиот рамковен договор (ОРД) врз интер-етничките односи, како и имплементацијата на истиот може да се разбере преку пет димензии: инклузија, соработка, автономија, малцински права и сопственоста на државата. Инклузијата беше акутен проблем во јавната администрација каде граѓаните од немакедонска етничка припадност беа застапени во многу мал број. ОРД обезбедува брз механизам со кој се промени подзастапеноста. Акцент се стави и врз зголемувањето на соработката на политичко ниво помеѓу политичките претставници на двете доминантни заедници, со цел да се зголеми влијанието на албанскиот фактор во процесот на донесувањето на одлуките. Третиот столб на ОРД

е поголема децентрализација на локалната самоуправа, што на некој начин би било и зголемување на автономијата во процесот на донесување на одлуки. Малцинските права со ОРД значително се унапредиле за сите заедници, а особено за албанската заедница во областа на употребата на јазикот, кој што се поврза со процентуалното учество на населението од најмалку 20% на национално или локално ниво. Петтата суштинска промена со ОРД е дека Македонија веќе не се дефинира само како национална држава на македонскиот народ, туку се остава простор да таа биде и подеднаква на сите граѓани (**Bieber F., 2011: 17-20**).

Во суштина механизмите содржани во Рамковниот договор во голема мерка соодветствуваат со консоцијалните механизми за организација на мултиетничките општества, дефинирани од страна на холандскиот политиколог Арент Лијпхарт во книгата „Демократија во плуралните општества“ (Lijphart, A. 1977). Според политикологот Брендан Олири: „консоцијализмот е омилениот пристап на Обединетите нации, Соединетите Американски Држави и Европската унија во однос на содржината на мировните договори“ (Петковски, А. 2013:3)

Комитетот за односи меѓу заедниците се вбројува меѓу претходно споменатите консоцијални механизми. Формиран со цел да разгледува прашања кои се однесуваат на односите меѓу етничките заедници во Република Северна Македонија и на Собранието да му дава мислења и предлози за нивно разрешување. Комитетот претставува уникатно парламентарно тело во кое членуваат претставници на сите етнички заедници што се наброени во преамбулата на Уставот, каде што пратениците и останатите членови имаат можност во 19-член состав да се посветат врз прашањата од областа на меѓуетничките односи. Дополнително, Комитетот за односи меѓу заедниците има уште едно значајно овластување кое се однесува на одлучување во врска со потребата од спроведување на постапка за гласање во Собранието со двојно мнозинство (познато како „Бадинтерово мнозинство“)

Комитетот за односи меѓу заедниците, уште со потпишувањето на ОРД и усвојувањето на уставните измени што произлегоа од него, бил мета на сериозни критики на некои интелектуалци. Професорката од правниот факултет д-р. Гордана Силјановска – Давкова, без аналитичка елаборација, а можеби и тенденциозно, смета дека Комитетот претставува исчекор кон воведување „втор дом“ во рамките на Собранието на Република Македонија, односно тело кое би ги претставувало етничките заедници. За волја на вистината, после 20 години од формирањето на КОМЗ, истиот не стана „втор дом“ во Собранието. Истата авторка ја критикува паритетната застапеност на пратениците Македонци и Албанци и нивната бројчена доминација во однос на пратениците од другите заедници (Николовска и Силјановска - Давкова, 2001). Силјановска - Давкова приговара на уставните одредби согласно со кои се пропишува дека пратениците во улога на членови на Комитетот, всушност самите себеси ќе си даваат мислења и предлози кога по истите ќе одлучуваат на пленарна седница на Собранието. Конечно, Силјановска - Давкова приговара на решението согласно кое во случај на спор околу примената на постапката за гласање во Собранието, Комитетот одлучува за тоа дали ќе се гласа со двојно мнозинство. Силјановска - Давкова, повикувајќи се на став на Европската комисија за демократија преку правото вели дека за процедурален спор не може да решава политичко тело,

туку суд, па оттука сугерира дека прашањето околу примената на постапката за гласање во Собранието треба да биде во надлежност на Уставниот суд. (Петковски, А. 2013: 255)

Законот за Комитетот за односи меѓу заедниците (Службен весник на РМ бр.150/2007) содржи листа од четириесетина поименично наведени закони, чие донесување или измена може да биде направено само преку примена на постапка за гласање при која покрај предвиденото мнозинство пратеници, предлогот ќе биде поддржан и од мнозинството пратеници кои им припаѓаат на немнозинските заедници (Бадентерово гласање). Во Законот за Комитетот се предвидува постапката за гласање со двојно мнозинство да се применува за донесување или измена и на сите идни закони кои се однесуваат на употребата на јазиците, образованието, личните документи, културата и употребата на симболите. Конечно, во Законот за Комитетот е пропишано дека Комитетот нема право повторно да одлучува или да ја менува веќе донесената одлука по одредено прашање.

Во својот прв состав, Комитетот адресирал теми од значење за меѓуетничките односи како на пример Законот за основање на државен универзитет во Тетово или предлогот за донесување на Законот за употреба на знамињата на заедниците, но од друга страна Комитетот не дискутирал по прашања од особено влијание врз меѓуетничките односи како случувањата во врска со Законот за територијална поделба и референдумот во врска прифаќањето на истиот или меѓуетничките тензии кои произлегоа како последица на промена на името на училиште во селото Шемшово во Општина Јегуновце и зачестени тепачки меѓу ученици Македонци и Албанци во Тетово, Куманово и Скопје кои следуваа. (Петковски, А. 2013:259)

Во вториот мандат на Комитетот имало случај на тенденција да се обезбеди контрола врз мнозинскиот глас во Комитетот преку изјаснување на пратеничка од владеачкото мнозинство за припадник на влашката етничка заедница и нејзино вклучување во работата на Комитетот, а претходно да не се изјаснала за припадник на таа заедница. И покрај тоа што споменатата постапка на пратеничката не била во колизија со правото, истата влијаела врз нарушување на довербата и предизвикала силни протести од страна на опозицијата. Исто така, во вториот мандат бојкотот претставувал најчесто употребуван инструмент во услови кога членовите на Комитетот сакале да ја избегнат или одложат расправата по некоја од точките на дневниот ред. Во периодот помеѓу 2006 - 2008 година, Комитетот не одржал ниту една од закажаните седници поради немање на кворум, а во периодот 2006 - 2011 година, од вкупно 18 дури 7 седници не се одржале или биле прекинати поради немање на кворум. Во повеќе наврати поканетите министри не се одсивале на поканите за присуство на седниците на Комитетот, или пак истите ги напуштале веднаш по своето обраќање. Во слична насока, опозициските пратеници често алудираат дека извршната власт доставува нецелосни и некомплетни информации во случаите кога Комитетот побарал нивно доставување. Таков е случајот со побараната информација од Министерството за внатрешни работи за случувањата на Скопското Кале во 2011. Во контекст на влијанието на политиката, поранешниот пратеник во Собранието на Република Македонија и искусен политичар - Исмет Рамадани, смета дека: *„Меѓуетничките проблеми се ѓрмногу ѓрисуѓни во многу сфери од секојдневното живеење. Во услови*

на љолийизација на сѐ и сешѝо како од сѝрана на љолийичарийѝе ѝака и од сѝрана на осѝанайѝийѝе жраѓани. Во вакви околнoсѝи Комиѝийѝоѝ не е во сосѝојба љосериозно да влијае врз создавање на амбиенѝ на меѓуеѝничка ѝолеранѝија, особено љомеѓу младиѝе од различни еѝнички заедници“ (Петковски, А. 2013:257).

Во третиот состав, Комитетот разгледувал прашања кои имале директно влијание врз меѓуетничките односи, како на пример: дискусијата за состојбите во образованието, во врска со владината одлука за изучување на македонски јазик за учениците од немнозинските заедница од прво одделение; дискусијата во врска со Законот за попис или дискусијата по информацијата, на Министерството за внатрешни работи за случувањата на Скопското Кале и нивното влијание врз меѓуетничките и меѓуверските односи во Република Македонија. Од друга страна и покрај неколкуте обиди, претседателот на Комитетот не успеал да обезбеди кворум за одржување на седницата на која требало да се расправа за влијанието на проектот „Скопје 2014“ врз меѓуетничките односи. Комитетот никогаш не дискутирал во врска со содржините на Енциклопедијата во издание на Македонската академија на науките и уметностите која предизвика протести од страна на политичките партии и граѓански организации во кои членуваат граѓани од албанската етничка заедница. Резултатите покажуваат дека одреден број на членови на Комитетот (без исклучок од редовите на опозицијата) упатувале сериозни критики кон Комитетот и неговиот претседател во насока на задоцнето реагирање, избегнување да се дискутира за одредена тема, или неефективни дискусии и дискутирање за последици наместо превентивно дејствувале. (Радио Слободна Европа, 2010)

Во периодот од 2002 до 2009 година, политичките тензии на Собранието беа пресликани во Комитетот. Како што објаснува професорката д-р. Рената Тренеска - Дескоска, функционираше како „мал-парламент“ и недостигало овластување за директна дебата за критични прашања кои можеби ги затегнале врските меѓу коалициските партнери во владата. Во текот на овој период неколку ситуации претставуваа голема закана за меѓуетничките односи, како што се: проблеми со образованието во етнички мешаните училишта во општина Струга, иницијатива за изградба на црква на плоштадот на град Скопје, издавање на Македонската енциклопедија од страна на Македонска академија на науките и уметностите итн. Ниту едно од овие прашања не беше на агендата на Комитетот за односи меѓу заедниците. Во ова време Комитетот повеќе беше технички комитет чија главна одговорност беше да се одлучува за постапката за гласање на законите во Собранието. Јавноста не го признава Комитетот за односи меѓу заедниците како тело за меѓуетнички дијалог и за промоција на идеи за толеранѝија и градење доверба меѓу заедниците. Причините за тоа се движат од недостаток на политичка волја да се вклучи во отворена и конструктивна дебата за чувствителни етнички прашања, до недостаток на разбирање на важноста и значењето на надлежностите на ова тело, како и недостаток на институционален капацитет да го поддржи ова тело во целосно извршување на неговите надлежности. (Treneska – Deskoska R., 2010:77)

Во поткрепа на претходните констатации, пратеникот Оливер Спасовски на петтата седница на Комитетот во 2012 година ја критикува работата и ефектите од работата на Комитетот велејќи дека: „...сѝанува јасно дека работѝаѝа на Комиѝийѝоѝ не дава резулѝаѝи во насока на надминување на љроблемиѝе во односиѝе меѓу заеднициѝе,

на Комитетот се сретнале и со претставници од „другите“ етнички заедници кои не се споменати во Уставот, што укажува дека овој состав на Комитетот покажува интерес за потребите на тие заедници, што е во духот на преговарачкиот процес за членство на земјата во ЕУ, како и со најавените уставни измени што треба да следуваат во идниот период²⁴.

Интересно е да се забележи дека Комитетот никогаш не ги ревидирал или контролирал резултатите од своите заклучоци и препораки. Всушност, заклучоците и препораките на Комитетот се од декларативна природа и ниту Собранието ниту која било друга институција не постапила во согласност со нив. (Zemon, A. 2022 : 15)

За крај треба да се забележи и тоа дека во 20 годишното работење на Комитетот за односи меѓу заедниците, сите претседател(к)и биле од албанската етничка заедница. Овој индикативен факт, покажува дека оваа функција како да е резервирана само за една заедница, и со тоа е маргинализирана или неатрактивна за Македонците, кои исто така имаат 7 члена во Комитетот. Според членот 6 од Законот за Комитетот за односи меѓу заедниците, Комитетот од редот на своите членови, по принципот на ротација секоја година избира претседател и заменик на претседателот. Меѓутоа, досегашната пракса на работење, овој принцип на ротација, никогаш не бил применуван во ниту еден мандат на Комитетот.

Заклучок и препораки

Како заклучок може да се каже дека придонесот на Комитетот за односи меѓу заедниците во унапредувањето на меѓуетничките односи е незначителен. Ваквиот заклучок се темели, пред сè, врз фактот дека Собранието не постапувало по заклучоците на Комитетот. Влијанието на политичките партии и нивните политики е доминантно, а партиската припадност и доследноста во следењето на партиските директиви ја предодредува работата на пратениците во својство на членови на Комитетот за односи меѓу заедниците. Дури и во услови кога правната рамка за работа на Комитетот беше прецизирана со донесувањето на Законот за Комитетот за односи меѓу заедниците (2007), бојкотот на седниците од страна на членовите и понатаму остана најприменувано средство за одложување на работата на Комитетот. Оттука, во духот на принципите на консоцијалната демократија според Арент Лијпхарт, во случајот на Република Северна Македонија политичките лидери на најзначајните општествени сегменти ја играат улогата на Комитетот за односи меѓу заедниците кога меѓусебно ги договараат принципите и физиономијата на меѓуетничките односи.

Комитетот за односи меѓу заедниците има незначителна улога во ефективно учество на помалите етнички заедници во Собрание на Република Северна Македонија. Исто така и нејзината улога во решавањето и унапредувањето на односите меѓу етничките заедници во земјата е многу мал.

24 https://www.sobranie.mk/2020-2024-aktivnosti-ns_article-sredba-na-komitatot-za-odnosi-megju-zaednicite-so-zdruzenijata-na-gragjani-na-zaednicite.nspix

Севкупниот впечаток е дека прашањата за кои е задолжен Комитетот се дискутираат, донесуваат заклучоци и одлуки, на кои најмногу им се заедниците на политичките елити во земјата, како и дека Комитетот не покажува капацитет да преземе иницијатива и да ја промени состојбата на ова значајно тело да не биде маргинализирано во политичкиот систем.

За да се подобри функционирањето на Комитетот за односи меѓу заедниците, треба да се разгледаат прашањата за **ограничување на политичкото влијание врз Комитетот**, како и **зголемување на вклученоста на помалобројните етнички заедници**. Досегашната практика покажа дека пратениците во Собранието не можат да се одвојуваат од својот партиски идентитет, ретко завземаат ставови или одлучуваат како претставници на граѓаните од соодветните етнички заедници, ако интересите на заедницата не се унисони со партиските или коалициските ставови. Напротив, тие постојано даваат приоритет на одбраната на интересите на политичките партии, а ваквото однесување е штетно за интегритетот и кредибилитетот на Комитетот за односи меѓу заедниците.

Со цел да се зголеми ефективно учество на помалите етнички заедници на Северна Македонија, како и да се осигура дека процесот на одлучување не се сведува на волјата на македонското мнозинство или албанската етничка заедница, треба да **воведат соодветни законски измени**. Пред сè, **Изборниот законик** може да биде изменет за да им **овозвозможи на помалобројните етнички заедници да избираат претставници во Собранието**. Тоа би можело да гарантира дека различните мислења врз основа на етничката структура во општеството се застапени, без разлика дали Собранието ќе ги гласа законите или ќе ја надгледува извршната власт, правејќи го политичкиот систем подемократски. Друга можност се **резервирани места во Собранието**, кои им овозможуваат на етничките заедници да имаат застапеност во законодавниот дом без разлика на исходот од парламентарните избори.

Комитетот во иднина треба да покаже поголема политичка волја да се вклучи во **отворена и конструктивна дебата за чувствителни етнички прашања**. За да се постигне тоа потребно е да се зголеми **свеста и разбирањето на важноста и значењето** на надлежностите на ова тело, како и се **подигнат на институционалните капацитети** за поддршка на ова тело во целосно извршување на неговите надлежности.

Членот 6 од Законот за Комитетот со кој се утврдува дека **претседателот** се бира секоја година со **ротирачки принцип, треба да започне да се почитува**, со што би се добила етничка разноликост на оваа функција, а со тоа и поголема демократија и разновидност во отворена конструктивна дебата за чувствителните етнички прашања.

Конечно, во Република Северна Македонија, **институционални капацитети за спроведување на законските одредби**, како и политичка волја за примена на алатките за ефективно учество на помалите етнички заедници, се многу потребни.

БИБЛИОГРАФИЈА

- **Bieber, Florian. 2011**, Assessing the Ohrid Framework Agreement, in: Risteska, Marija & Daskalovski, Zhidas (ed.) One Decade after the Ohrid Framework Agreement: Lessons (to be) Learned from the Macedonian Experience, Friedrich Ebert Stiftung and Center for Research and Policy Making, Skopje.
- **Јанев, Горан, 2005**, Автохтониот македонски мултикултурен модел, во: Мултикултурализмот во Македонија: Модел во настанување, ФИОМ, Скопје
- **Kymlicka, Will. 1995**, Multicultural Citizenship: A liberal Theory of Minority Rights, Oxford: Oxford University Press
- **Kymlicka, Will. 1999**, Etnički odnosi i zapadna politička teorija, во: Habitus broj 0, Novi Sad, достапно на (<http://www.cceol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=f1193de4-2fc8-4f3b-8225-5aaf07b151fa&articleId=f83eab4e-2e7d-4455-9800-4bda96cf6202>)
- **Кимлица Вил. 2004**, *Мултикултурно граѓанство*, Институт за демократија, солидарност и цивилно општество, Скопје
- **Lijphart, Arend. 1977**, Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration. New Haven, CT. Yale University Press
- **Петковски, Александар. 2013**, Улогата на Комитетот за односи меѓу заедниците – целесходност и перспективи, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
- **Николовска, Наталија & Силјановска-Давкова, Гордана. 2001**, Македонска транзиција во дефект: од унитарна кон бинационална држава. Скопје: Магор.
- **Радио Слободна Европа, март 2010**, Интервју со Џеват Адеми, претседател на Комитетот за односи меѓу заедниците (достапно на <https://www.slobodnaevropa.mk/amp/1989426.html>)
- **Речица, Влора. 2017**, Пратеничка активност- должност или избор, Краток документ за јавни политики, Институт за демократија Социетас Цивилис, Скопје (достапно на: <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2017/02/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%9F%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80.pdf>)

- **Слободна ТВ, 2 февруари 2022**, Пашоли: Комитетот за односи меѓу заедниците треба да биде пример за сите граѓани во С. Македонија, (достапно на: <https://slobodna.tv/utrinskibrifing/%D0%BF%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8-%D0%BC%D0%B5%D1%93%D1%83-%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86/>)
- **Станковић Пејновић, Весна. 2016**, Амбивалетност мултикултурализма у Македонији, во: Становичић, Војислав & Башић Горан (ур.), Стање и перспективе мултикултурализма у Србији и државама региона, Зборник радова са научног скупа одржаног 10-11. Децембра 2015, САНУ и Институт друштвених наука, Београд
- **Стојановска- Бизевска, Александра. 2021**, Постојење, надлежности и форма на организација на Комитет за односи меѓу заедниците во избрани држави- компаративна анализа, Собрание на Република Северна Македонија, Парламентарен институт, Скопје
- **Тејлор, Чарлс. 2004**, Политика на признавање, во: Мултикултурализам- погледи за политиката на признавање, Евро-Балкан пресс, Скопје
- **Тодоровиќ, Драган. 2007**, *Друштвена удаљеност од Рома (Етничко-религиозки оквир)*, Ниш и Нови Сад, Stylos
- **Treneska- Deskoska, Renata. 2010**, Committee and Commissions for Inter-Community Relations as Instruments for Inter-Ethnic Dialogue in the Republic of Macedonia." *Pravo zemalja u regionu*. Institut za uporedno pravo, Beograd, 74-88
- **Zemon, Amona. 2022**, Effective participation of the smaller ethnic communities in the Assembly of North Macedonia, seminar paper, University of Graz, Graz
- **Zemon, Rubin. 2018**, Macedonian Salad: Managing of Virtual Reality among the Imagining of the Nation – State, Dreaming Multiculturalism and Developing Bi-Cultural Policies, u: *Multiculturalism in Public Policies*, Academic Network for Cooperation in South- East Europe, Institute for Social Sciences, Beograd, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana and Centre for International and Security Studies, Faculty of Political Studies, Zagreb
- **Zemon, Rubin. 2021**, Republika Severna Makedonija između etničke demo-kratije i koncepta "Jedno Društvo", *Kulturna autonomija nacionalnih manjina u svetlu činjenica* (str. 168–187). Beograd: Institut društvenih nauka.

Ана Чупеска е родена во Скопје во 1981 година, вонредна професорка на Факултетот за политички науки при Правниот факултет “Јустинијан Први” на УКИМ во Скопје, каде воедно е и раководителка на мастер колегиумот на политички науки. Како доктор по политички науки и магистер на науки по меѓународна политика, нејзиниот научен интерес ротира околу прашањата за мултикултурализмот, групноспецифичните права и конфликтите на идентитети, демократијата и популизмот, како и меѓународните политички односи. Таа е член на научниот совет во Европската фондација за прогресивни политики (FEPS) со седиште во Брисел. Уредник е во неколку меѓународни академски журнаи. Автор е на неколку книги и на други публикации од релевантните научни и стручни области.

Ризван Сулејмани е роден во село Лубин, Скопје, во 1957г., професор на Универзитетот „Мајка Тереза“ во Скопје, поранешен министер за локална самоуправа и заменик министер за одбрана, како и поранешен директор на Институтот за политички и мултикултурни студии. Во периодот од 1996 до 2002 година Сулејмани беше пратеник во македонскиот парламент, член на повеќе негови комисији и член на Делегацијата на Собранието на Република Македонија во Парламентот на НАТО. Бил уште и член на Комисијата за заштита од дискриминација, како и учествувал на многу комисији, работни тела поврзани со политиките на мултикултурализам во земјата и странство.

Рубин Земон е роден во Струга во 1970 година, доктор по етнологија или социо-културна антропологија, директор на Центарот за напредни истражувања од Скопје. Советот на Европа, како и ОБСЕ/ОДИХР во повеќе наврати го ангажирале како експерт/консултант за различни мисии, проекти и прашања поврзани со националните малцинства и мултикултурализмот, во различни европски земји, особено во земјите од Југоисточна Европа. Во 2018 година е назначен за специјален советник на Претседателот на Владата на Република Македонија за развој на мултикултурното општество, интеркултурализмот и меѓукултурните комуникации. Од таа позиција ја иницира и првично ја водеше подготовката на владината Национална стратегија за развој на концептот за едно општество и интеркултурализам. Во период 2019-2020 беше пратеник во Собранието на Република Северна Македонија.

